

Když podpora přichází včas:

Role sociálního pedagoga v předškolním vzdělávání

Mgr. Věra Havlíková

Sociální pedagog se díky novele školského zákona stává běžnou součástí základních škol. Proč ale se systémovou podporou čekat až na první třídu, když řadu obtíží lze rozpoznat už mnohem dříve? Mateřské školy jsou dětem i jejich rodinám často nejbliž a jako první mohou zachytit, že něco není v pořádku. Měly by proto mít k dispozici odborníka, který dokáže propojit dítě, rodinu, školu i navazující služby?

Sociální pedagog se díky novele školského zákona stává běžnou součástí základních škol. Debatu o jeho roli ale otevírá další důležitou otázku: proč se systémová podpora soustředí až na děti školního věku, když **řadu problémů lze rozpoznat a řešit mnohem dříve**? Mateřské školy stojí často v první linii kontaktu s rodinami, které čelí sociálním, ekonomickým či výchovným obtížím. Přesto zde sociální pedagog zatím chybí. O tom, zda je čas posunout podporu dětí a rodin už do předškolního vzdělávání, jsme hovořili s Kateřinou Sirotkovou, ředitelkou Platformy pro včasnou péči, která se tématu rané intervence a rovných šancí ve vzdělávání věnuje dlouhodobě.

Není z pohledu včasné intervence paradoxem, že stát financuje sociální pedagogy až v okamžiku, kdy jsou děti v základní škole, a nikoliv už v předškolním věku?

Určitý paradox v tom rozhodně vidím. Zvláště pokud s jistotou víme, že významná část vzdělávacích nerovností vzniká ještě před nástupem do zá-

kladní školy, dává smysl nečekat s podporou až na první třídu.

Mateřské školy dnes **pracují s výrazně rozmanitějšími kolektivy** než dříve. Děti přicházejí s různými životními zkušenostmi, vývojovými potřebami i mírou podpory v rodině a významná část z nich **vyrůstá v méně podnětném prostředí**. Na rodiny dopadají důsledky covidu, inflace, růstu životních nákladů, bytové krize, což zvyšuje stres rodičů a omezuje jejich kapacitu pečovat o děti. Některé děti vyrůstají v prostředí s omezeným přístupem ke knihám, hrám a podnětům, které jsou pro

mi či odlišným jazykovým a kulturním zázemím. Právě děti, které podporu mateřské školy potřebují nejvíce, do ní často nastupují nejpozději. Práce učitelé v mateřské škole se tak stává stále komplexnější a náročnější a jejich role se **neobejde bez podpory dalších odborníků**.

Považujete rozšíření této podpory do mateřských škol za logický další krok?

Podle nás by podpora mateřských škol měla vždy být prvním krokem. Mateřská škola je přirozeným místem, kde

” **Pedagogové bývají skvělí pozorovatelé a vidí, že se něco děje, nemůžeme po nich ale chtít, aby zároveň řešili situaci v rodině.**

rozvoj klíčové – často proto, že rodiče sami čelí tíživé situaci, a chybí jim tak prostor a zdroje věnovat se dětem tak, jak by chtěli. Současně přibývá dětí s opožděným vývojem řeči, náročným chováním, zdravotními komplikace-

lze změny v chování nebo potřebách dítěte zachytit. Učitelé jsou s dětmi každý den a s rodiči se setkávají denně. Podobně intenzivní kontakt s celou rodinou má opravdu pouze mateřská škola.

Pro některé rodiny může být také prvním a někdy **jediným místem, kde se potkají s odbornou podporou**.

Sociální pedagog je jednou z možností, jak toho dosáhnout. Není to ale další člověk, který má „opravovat problémové děti“. Je to člověk, který pomáhá škole **problém zachytit, porozumět mu a najít cestu k podpoře**. A velmi přirozeně má kapacitu na to mluvit s rodiči, a to jak na půdě mateřské školy, tak i mimo ni.

Jak může sociální pedagog pomoci dětem, které nemají příznivé rodinné či sociální zázemí?

V Platformě pro včasnou péči jsme skálopevně přesvědčeni, že **podpora dětí vede přes podporu rodičů** a čím mladší dítě je, tím je toto pravidlo logicky zásadnější.

Sociální pedagog může pomoci zachytit potřeby dítěte, potažmo rodiny, a společně s rodinou pomoci jejich naplnění. Práce s rodinou má pak nesčetně mnoho podob – pomoc s orientací v systému podpory, propojení s dalšími službami nebo prostě vytvoření prostoru, kde může rodič bezpečně říct, že něco nezvládá nebo něčemu nerozumí.

Rodina nemá být objektem péče. Má být partnerem.

To je pro nás zásadní princip. Nejde hledat viníka, ale společně hledat řešení, které pomůže dítěti i rodičům.

Kde vidíte největší přidanou hodnotu sociálního pedagoga – v práci s dítětem, rodinou, nebo v propojování školy se službami?

Právě v propojení těchto světů. Sociální pedagog je člověkem, který **vidí dítě nejen ve třídě, ale v kontextu jeho života**.

Pedagog zná dítě a jeho fungování v kolektivu. Sociální pedagog k tomu přidává znalost rodinné situace a orientaci v systému podpory. Dokáže proto propojit školu s rodiči, sociálními a zdravotními službami nebo dalšími odborníky.

Velmi dobře to ukazuje zkušenost z Prahy 7, která má pozici jak na základních, tak i mateřských školách. So-

ciální pedagog pomáhá nejen rodinám, ale také pedagogickému týmu. Učitel nemusí být zároveň pedagogem, sociálním pracovníkem, mediátorem i průvodcem rodiny systémem podpory. Učitel je primárně vzdělavatelem, a to je správně. Nicméně pro vzdělávání a celkový rozvoj musí být zabezpečeny vhodné podmínky.

Největší síla sociálního pedagoga je tedy v propojování.

S jakými problémy rodin se mateřské školy setkávají nejčastěji a které z nich dnes pedagogové sami nedokážou efektivně řešit?

Rodiny mohou řešit finanční nebo bytovou nejistotu, složitou rodinnou situaci, nedostupnost zdravotní či sociální péče, problémy s orientací v systému nebo obtíže spojené s rodičovskou rolí nebo svým vlastním zdravím. Život prostě přináší nespočet situací a výzev, a pokud je daná překážka příliš vysoká či trvá velmi dlouho, dřív nebo později se projeví v chování a prožívání dítěte.

Pedagog pak jako první vidí, že se něco děje – pedagogové bývají velmi často skvělí pozorovatelé. Nemůžeme ale po něm chtít, aby zároveň řešil situaci v rodině.

Právě proto potřebujeme i v mateřských školách lidi, kteří dokážou na pedagogické pozorování navázat další podporou. Učitel řekne: „Vidím, že se něco změnilo.“ Sociální pedagog může pomoci hledat odpovědi na otázky: „A co jsou příčiny této změny? Co s tím můžeme udělat?“

Jaké místo by měl mít sociální pedagog v týmu mateřské školy vedle učitelů, speciálních pedagogů a psychologů?

Měl by být **běžnou součástí týmu**, nikoliv externím člověkem přivolaným až ve chvíli, kdy je problém. U menších MŠ může tuto roli plnit pedagog sdílený s dalšími školami, mateřskými či základními. To je reálné jen u víceletých škol.

Každý odborník má jinou perspektivu. Speciální pedagog přináší pohled na vzdělávací potřeby dítěte, psycholog psychologický kontext a sociální pedagog především sociální a rodinný kontext a znalost návazných služeb.

Důležité je, aby se tyto perspektivy doplňovaly.

A ještě jedna věc: sociální pedagog není jen podpora dítěte, je to také **podpora učitele**. Když učitel vidí problém, neměl by mít pocit, že selhal, když nemá kapacitu situaci řešit. Naopak – všimnout si, že dítě potřebuje pomoc, je známkou dobré pedagogické práce.

Existují data nebo zkušenosti z praxe, které ukazují, že intervence v mateřské škole může předejít pozdějším problémům v ZŠ?

Více než čekat na jeden konkrétní moment, kdy můžeme říct „tato intervence zabránila tomuto problému“, je důležité podívat se na logiku vývoje.

O školních výsledcích se rozhoduje ještě před první třídou. Pokud dítě přichází do školy s nenaplněnými potřebami, které bylo možné zachytit

už v předškolním věku, startuje zbytečně z nevýhodné pozice.

Zkušenosti z praxe to potvrzují. V Přerově nad Labem například sociální pedagog pomáhá řešit situace už v mateřské škole a dokonce i v dětské skupině, od podpory dítěte s vývojovými obtížemi, přes hledání asistence až po podporu rodiny.

Neznamená to, že včasná péče vyřeší každý problém. Znamená to, že **zvýšuje šanci, že dítě nebude muset dohánět** něco, čemu jsme mohli pomoci předejít. Navíc, pozitivní věci na sebe mají tendenci nabalovat další pozitivní, negativní bohužel funguje stejně.

Měly by mít sociální pedagogy všechny mateřské školy, nebo jen ty s vyšším podílem sociálně znevýhodněných dětí?

To je samozřejmě klíčová otázka a je úzce spojená s financováním a otázkou, co je reálné a prosaditelné.

Osobně a čistě teoreticky se přikláním k tomu, že sociální pedagog **má svoji roli v každé škole**. Každá rodina se může ocitnout v situaci, kdy bude potřebovat pomoc.

Ostatně právě Přerov nad Labem ukazuje, že přínos této role není podminěn vysokou koncentrací sociálního znevýhodnění. Sociální pedagog má smysl tam, kde chceme, aby škola dokázala zachytit potřeby dětí a rodin včas.

Může fungovat **sdílená pozice pro několik menších škol**, regionální tým nebo jiné modely podle místních podmínek. Řadu těchto modelů už máme zmapovanou, jedním příkladem za všechny je sdílená sociální pracovnice pro pět mateřských škol v Chrudimi.

Jaký by byl váš nejsilnější argument pro poslance nebo vládu?

Řekla bych jednoduše, že je to v zájmu dětí, které v naší zemi vyrůstají.

Výzkumy ukazují, že děti podpořené v předškolním věku jsou mnohem lépe připravené, lépe zvládají další vzdělávání, získají lepší zaměstnání a jsou také zdravější – vynaložené náklady se vrací až desetinásobně. A to je přece v zájmu celé společnosti, ne?

Platforma pro včasnou péči je největší asociace v Česku, která zastřešuje pomoc rodinám s malými dětmi od narození do šesti let. Včasná péče je síť služeb pro rodiny v náročné situaci – osamocené, v bytové nouzi, se zdravotními problémy nebo jim nezbyvají peníze na konci měsíce. Pracovníci včasné péče přicházejí přímo do rodin a pomáhají jim s tím, co pro ně představuje nepřekonatelnou překážku.

Platforma sdružuje přes 60 organizací – od škol a školek až po obecně prospěšné společnosti. Jejím posláním je, aby každé dítě mělo šanci v životě uspět. Ať už se narodí v Broumově, Ostravě, nebo v Praze. Podporu ve výchově, zdraví i předškolním vzdělávání má díky včasné péči víc než 15 tisíc dětí. Platforma přináší stabilní model, který pomáhá rodinám a zároveň šetří peníze státu.

Jestli chceme řešit nerovnosti ve vzdělávání, nemůžeme začínat až v první třídě. **Prevence je navíc ekonomicky rozumnější** než řešit pozdější důsledky. Když dokážeme problém zachytit v době, kdy se teprve rodí, máme mnohem více možností, jak ho řešit.

A nejde jen o sociálního pedagoga. Potřebujeme vytvořit takové prostředí, ve kterém dokážou spolupracovat rodina, mateřská škola, sociální a zdravotní služby i další odborníci.

Dítě nepotřebuje jeden dokonalý systém. Potřebuje, aby lidé kolem něj spolupracovali.

Právě proto Platforma prosazuje přístup, který se nedívá jen na dítě, ale na celou síť vztahů a služeb kolem něj. Nakonec jedno z úsluví říká: **k výchově dítěte je potřeba celá vesnice**.

Co byste popřála pedagogům pro podporu jejich práce?

Přála bych jim, aby na svou práci nebyli sami.

Aby kolem sebe měli tým, ve kterém se mohou poradit, sdílet nejistotu i hledat řešení. Aby nemuseli být současně učiteli, sociálními pracovníky, psychology, mediátory i průvodci rodin systémem služeb.

A přála bych jim také důvěru. Důvěru vedení, rodičů i státu, že pedagogická práce není jen o tom, co dítě naučíme. Je také o tom, jestli dokážeme **včas poznat, co dítě potřebuje**, a vytvořit podmínky, aby mohlo svůj potenciál skutečně rozvinout.

Protože někdy je největší pomocí právě to, že si někdo všimne včas.

A právě v tom vidím obrovskou sílu mateřských škol. Jsou dětem i rodinám blízko. Teď potřebujeme zajistit, aby na tuto blízkost navazovala také **dostupná odborná podpora**.

Autorka spolupracuje externě s redakcí a je advokační specialistkou v organizaci SOFA.

Kateřina Sirotková

Ředitelka Platformy pro včasnou péči. Vystudovala sociální práci a sociální politiku, kterou vnímá jako provázaný systém – dobré řešení v jedné oblasti pomáhá i těm ostatním. Z terénní sociální práce ví, jaké to je vstupovat do bytů rodin, které potřebují podporu; zná ale také prostředí ústavní péče. Největší životní zkušenost jí daly její tři děti. Radost jí dělá plavání s hlavou pod vodou, sborový zpěv a výhled do dálky.

